

Odd Gunnar Skagestad:

Navnet Norge

Vår oppleste og vedtatte barnelærdom – den etablerte "sannhet"

Norge er, som vi jo alle vet, et land for spesielt interesserte. Men ikke bare det – landet har også et *navn* som burde interessere noen hver. Vet vi egentlig hva navnet kommer av?

Ifølge gjengs barnelærdom – prentet inn i våre sinn av generasjoner av folkeopplysere (the usual suspects: skolelærere, journalister, forståsegpåere osv.) – er opprinnelsen det gammelnorske ordet *Nordvegr* (stavet *Norðvegr* eller *Norðrvegr*). Dette skulle da bety noe slikt som "*Nord-veien*", dvs. "veien mot nord" eller "veien nordover".

Dette er en populærforklaring som hittil stort sett også har vært støttet av våre fremste fagfolk, selv om de best kvalifiserte blant dem har vært noe mer forsiktige med å uttale seg altfor skråsikkert. Dette gjelder således *Riksmålsordbokens* redaktør Tor Guttu, som i Riksmålsforbundets organ *Ordet* skriver at "Sverige kommer av Svea rike (svearnes rike) og Norge (sannsynligvis) av Nordrvegr (veien, seilleden mot nord)".¹

For mange synes denne tolkningen å være temmelig opplagt, ikke minst når man sammenligner Norge-navnet med utenlandske navneformer. Her kan oppregnes i fleng: "Norway" og "Norwegen" på henholdsvis engelsk og tysk, "Norvegia" på latin og russisk samt "Noruega" på spansk, osv. Det enkle er ofte det beste, og her står vi åpenbart overfor en besnærende enkel forklaring, - ja så enkel og lettvinnt at den burde få en liten bjelle til å ringe? En forklaring som kan hende smaker litt for mye av folke-etymologi, med et skjær av epistemologisk kortslutning?

Det bemerkelsesverdige er imidlertid i hvilken høy grad dette spørsmålet har vært omfattet med noe som ligner berøringsangst fra de etablerte fagmiljøenes side. All forskning er basert på kritiske spørsmål og testing av alternative forklaringer. Språkforskning burde i prinsippet ikke være noe unntak i så henseende. Men hvor har man kunnet registrere de kritiske spørsmålene, ennsi de alternative hypotesene?

Et kritisk blikk og en alternativ stemme?

Inn fra sidelinjen kommer så endelig en språkforsker, og arenaen er – av alle ting - et underholdningsprogram på fjernsynet.² Mannen presenteres som førsteamanuensis i norrøn filologi ved Universitetet i Oslo. Han heter Klaus Johan Myrvoll, og kan uten forbehold fortelle at den rådende gjengse oppfatning er feil: "Nor" (NB! Uten noen 'd' eller 'ð') er et norrønt dvs. gammelnorsk ord som betyr et "trangt sund". Og navnet Norge (på gammelnorsk *Norvegr*) betyr følgelig landet eller skipsleden ved de trange sundene.

Til den modige språkforsker Myrvoll, som på riksdekkende TV i beste sendetid våger å utfordre etablerte, oppleste og vedtatt "sannheter", kunne det være fristende å ytre et syrlig

¹ Tor Guttu, "Lydutviklingen i navnene Norge og Sverige", *Ordet* nr.4, 2015, s.28.

² Underholdningsprogrammet "Brille" på TVNorge 7. april 2016, kl. 22.30 (programleder Harald Eia).

"Velkommen etter!" Men det ville være lumpent, for selv om Myrvolls forklaring ikke er ny, var det fortjenstfullt av ham å stå frem som forsker – med den autoritet, men samtidig med den faglige fallhøyde som autoriteten innebærer - og bringe den formodentlig riktige forklaringen frem i lyset. Om det nå er den riktige, da...

Men Myrvolls oppdagelse er uansett på ingen måte ny. Andre dristige deltagere i den offentlige debatt – engasjerte enkeltpersoner uten noen akademisk talerstol - har fra tid til annen vært ute i samme ærend, og stukket hodet frem i folkeopplysningens tjeneste.

Amatører i pionér-rolle

Arne Helvik heter en person som gjennom mange år i en lang rekke artikler har stilt spørsmål ved den hevdvunne forklaringen. Helvik har i stedet – likesom nå også Myrvoll - forfektet den tolkning at navnets første ledd er avledet av "Nor(r)" som var det norrøne ordet for et trangt sund.³ Som (pensjonert) sjefsflyveleder har Helvik ikke tilhørt det etablerte fagmiljø, og har derfor glatt kunnet bli ignorert fra filologisk-akademisk hold. Iallfall hittil, men nå bør han med full rett kunne innkassere den anerkjennelsen og innrømmelsen som ligger i førsteamanuensis Myrvolls klare konklusjon.

Men heller ikke Helvik har vært først ute i dette ærendet. Allerede i en artikkel i *Morgenbladet* høsten 1988 tok historikeren Svein-Magnus Grodys (heller ikke han språkforsker) et oppgjør med den forestilling at det gammelnorske Nor(d)vegr grunnet likheten med de engelske og tyske navneformene Norway og Norwegen skulle bety Nord-veien.⁴ Med utgangspunkt i de ulike betraktes ulike geografiske ståsted kunne Grodys argumentere med overbevisende folkelig sannsynlighetslogikk: At *utlendinger* – som hovedsakelig holdt til lenger syd – omtalte landet med ulike varianter av "Nord-veien" lød kan hende rimelig nok, men er det særlig tenkbart at landets egne innbyggere ville finne på et slikt navn? Grodys' forklaring på Norges-navnets opprinnelse var at første ledd "Nor" er det gammelnorske ordet for "*havgap*" (jfr. ovennevnte beslektede variant "trangt sund"), mens siste ledd er avledet av "*rike*". Ordet Norge (opprinnelig "Nor-riket", og fremkommet ved sammentrekning på samme måte som Sverige kommer av "Svea-riket") skulle således bety "*Havlandet*".

Den angstbiterske motstanden som denne forklaringen skulle møte fra de etablerte autoritetenes side, kunne tyde på at den faktisk hadde noe for seg. I et temmelig ampert tilsvarende til Grodys' artikkel kunne således kontorsjefen i Norsk Språkråd, Kåre Skadberg, opplyse om Grodys' forklaring at "*Dei mange språklege gjetningane han bruker (...) er så tøvete at det er håpløst å diskutera dei*".⁵

³ Se f.eks. Arne Helvik, "Navnet Norge/Noreg", artikkel i VG 14. juli 2005. Av andre skriftstykker hvor Helvik drøfter dette og beslektede temaer, kan nevnes artiklene "Navnet Norge/Noreg sin opprinnelse", *Solabladet* 9. juni 2005, s.22; "Navnet Norge/Noreg", Rogaland Historielags tidsskrift *Sydvesten* nr. 1, 2006, s.11-12; "Mer om navnet Norge/Noreg", *Sydvesten* nr. 3, 2006, s.7; og "Navnet Jæren", *Solabladet* 22. mars 2007, s.26.

⁴ Svein-Magnus Grodys, artikkelen "Den store komedie: Landet med de to navn", *Morgenbladet* 24. september 1988, s.6-7.

⁵ Kåre Skadberg, artikkelen "Namneformene Noreg og Norge", *Morgenbladet* 20. oktober 1988.

Dermed gikk vi – enn så lenge – glipp av en spennende diskusjon, og spørsmålet forble uavklart. I den grad noen fortsatt fant det tilrådelig å ytre seg offentlig om saken, kom det helst fra amatørhold, - så som undertegnede.⁶

På sporet av den tapte tid: Profesjonistene kommer på banen

Men så skulle det vise seg at Myrvoll slett ikke var noen ensom og presumptivt banebrytende revisjonistisk stemme i det aktuelle språkhistoriske og etymologiske fagmiljø. Den 4. april 2016 – tre dager før Myrvolls opptreden i forannevnte TV-underholdningsprogram – kunne nettutgaven av *Store Norske Leksikon* presentere en nyskrevet artikkel hvor "Landet langs de smale fjordene" sidestilles med den tradisjonelle forklaringen "Veien mot nord".⁷ Her kunne man blant annet lese at "så tidlig som i 1847 lanserte studenten Niels Halvorsen Trønnes en annen teori som gikk ut på at landsnavnet Norge og Noreg ikke kommer av norrønt *norð(r)*, men av dialektordet *nor*, som betyr 'smalt eller trangt sund'." Videre opplyses at denne teorien senere ble presisert av den svenske filologen Adolf Noreen i boken *Svenska etymologier* (1897). Både Noreen og Trønnes mente at den tradisjonelle forklaringen ikke holdt mål, hverken språklig eller saklig.

Ja vel, men 1800-tallet..., - hva ellers sier dagens autoriteter?

Det fremgår at forfatterne av nevnte artikkel i *Store Norske Leksikon* er de tre professorene Michael Schulte, Ernst Håkon Jahr og Dag Gundersen. Spesielt førstnevnte, som er professor i nordisk språkvitenskap og runolog ved Universitetet i Agder, viser seg å ha holdt en høy profil i saken gjennom det siste halvåret. I et radioforedrag på NRK P2,⁸ samt i en serie artikler levner Schulte ingen tvil om sin preferanse for alternativet "Landet langs de smale fjordene", idet han plukker fra hverandre den tradisjonelle forklaringen "Veien mot nord".⁹

Og dermed skulle vel dette spørsmålet være tilstrekkelig belyst...?

Gamle myter blir som nye...

Ånei, var vel dét likt seg?

Denne diskusjonen ville uansett ikke kunne være uttømmende med mindre man også tar i betraktning den tolkning som er å finne i våre aller tidligste historiske kilder. I de eldste fortellingene om hvordan Norge ble bebygget (samlet og gjengitt blant annet i *Flatøybok* på 1300 tallet), møter vi de mytiske brødrekongene *Nor* og *Gor*.¹⁰ Av disse to var sjøkongen *Nor* (etymologisk muligens avledet av navnet på havguden *Njord*) stamfar til Ynglinge-ætten og dermed en av Harald Hårfagres fjerne forfedre. Ifølge overleveringene skulle *Nor* være den første som slo seg ned i Norge, og landet fikk således navn etter ham. Fortellingen om

⁶ Se f.eks. Odd Gunnar Skagestad, boken *Norge på terskelen* (ISBN 82-91690-33-2), DirekteForlaget, Oslo 2000, s.135-137.

⁷ "Norge og Noreg – etymologi", *Store Norske Leksikon* 4. april 2016; https://snl.no/Norge_og_Noreg/etymologi

⁸ Michael Schulte, radioforedraget "Landsnavnet Noreg", NRK P2, programserien *Språkteigen* 6. desember 2015.

⁹ Michael Schulte, artiklene "Hvor kom 'Norge' fra", kronikk i *Klassekampen* 17. desember 2015; og "'Norge', en oppsummering", *Klassekampen* 5. januar 2016; samt Morten Rosenvinge, "Sår tvil om Norges opphav", intervjuartikkel med Michael Schulte i *TEFT* (forskningsmagasinet for Universitetet i Agder) 23. februar 2016, <http://www.uia.no/forskning/teft/teft-artikler/saar-tvil-om-norges-opphav>.

¹⁰ Jfr. kapitlet "Hvordan Norge ble bebygget" i *Flatøybok*, Bind I (ISBN: 978-82-91640-80-8), ny oversatt utgave, Stavanger 2014, s.99-106.

kong Nor behandles også utførlig av den islandske historikeren Tormod Torfæus (1636-1719) i hans *Norges historie* fra 1711.¹¹ Som profesjonell historiker utviser Torfæus kritisk distanse til gehalten i fortellingens åpenbart apokryfe eller anekdotiske karakter, men synes ikke å forkaste tanken om at landets navn kan ha sin opprinnelse i navnet på en myteomspunnet forhistorisk skikkelse. Det er heller ikke opplagt at denne tanken nødvendigvis må avvises fra et moderne kildekritisk ståsted i det 21. århundre. Hvorvidt sjøkongen Nor var en virkelig eller en oppdiktet skikkelse, er i så måte et uvesentlig poeng.¹²

Hvis denne tradisjonen skulle stemme, er det nærliggende å slutte at Norge kommer av Norrike (Nors eller Njords rike), analogt med at Sverige har kommet av Svea eller svearnes rike.

En slik forståelse kan riktignok ikke forklares ut i fra den lydutviklingen som ifølge forskerne må ha funnet sted i vikingtiden og middelalderen, hvor lingvistene spesielt har vært opptatt av g-lydens herkomst, plassering og betydning. I den grad dette og relaterte spørsmål har stått i fokus, har imidlertid konteksten primært vært spørsmålet – og uenigheten – om hvorvidt den moderne navneformen Norge (til forskjell fra varianten Noreg) utviklet seg i middelalderen på norsk talemåls grunn, eller i stedet skyldtes fremmed påvirkning i dansketiden.¹³ Den diskusjonen kan vi likevel med fordel la ligge her, da kunnskap om lydutviklingen i angjeldende tidsperiode uansett ikke er nødvendig dersom vi står overfor et navn som kan ha oppstått på et vesentlig tidligere stadium – flerfoldige hundre år tidligere.

Det neolittiske alternativ

Veien mot nord, Skipsleden ved de trange sundene, Havlandet eller sjøkongen Nors rike? Et fascinerende knippe av tolkningsmuligheter, gjerne under mottoet og mantraet "All makt til fantasien"! Men det stopper ikke her:

En ytterligere alternativ teori som forfatteren av disse linjer vedgår å ha en viss sans for, er at Norge-navnets opprinnelse ligger enda lenger tilbake i tid, med røtter i for oss mer ukjente tungemål som må ha vært i bruk her på berget i eldre bronsealder eller enda tidligere. Det bodde jo folk her i landet på den tiden også – lenge før folkevandringene førte til at reiseglade og språkflinke germanske og gotiske stammer beriket våre forfedres talemål med det ordtilfang som våre dagers lingvister har kunnet hygge seg med å finne spor etter. Slike urgamle stedsnavn som språkforskerne ikke er istand til å forklare opprinnelsen på, finner vi rester av på flere boplasser i Fedrelandet, særlig på Jæren (f.eks. *Sola*, *Madla* og *Goa*).¹⁴

Dersom en slik teori skulle vise seg å være den riktige, kan diskusjonen om Norge-navnets opprinnelse like gjerne avblåses – med mindre det skulle lykkes *arkeologene* å komme opp med noen sensasjonelle oppdagelser...

¹¹ Tormod Torfæus, *Norge historie*, Bind I (ISBN: 978-82-514-0716-8), Eide forlag, Bergen 2008, Kap. 19-25, s.310-332.

¹² At kong Nor og navnet Norge "har felles etymologi", er et forhold som også erkjennes av Michael Schulte i hans artikkel "'Norge', en oppsummering", op.cit.

¹³ Se spesielt folkehøgskulestyrar Jakob Naadlands grundig dokumenterte – men ikke nødvendigvis overbevisende - utredning av dette spørsmålet i boken *NOREG er namnet (Ei ny utgreiding um namnet på landet vårt)*, Noregs Mållag, Oslo 1954, 95 sider. Det må bemerkes at Naadlands bok helst bør sees som et ledd i hans polemikk mot professor Didrik Arup Seip og dennes teorier (jfr. Seips bok *Norge* fra 1923).

¹⁴ Jfr. også Helvik, "Navnet Jæren", op.cit.